

دکتر منصور تاجداران^۱

دکتر معصومه کربلا آقائی کامران^۲

سبیکه عاملی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۰۱/۲۵

چکیده

هدف: بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی شهرستان نیشابور در افزایش سواد اطلاعاتی شهروندان می‌باشد. **روش پژوهش:** پژوهش حاضر توصیفی - پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای با ضریب پایایی ۰/۸۵ بوده و جامعه آماری پژوهش را اعضاء کتابخانه‌های عمومی شهرستان نیشابور تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تشکیل می‌دهد، بر اساس جدول کرجسی مورگان حجم نمونه ۳۷۰ نفر تعیین گردید. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (توزیع فراوانی)، آمار استنباطی (آزمون فریدمن، آزمون t آزمون آنالیز واریانس) استفاده گردید. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش و همچنین تأثیر کتابخانه‌های عمومی شهرستان نیشابور بر ارتقاء سواد اطلاعاتی اعضا پایین تر از میانگین مورد انتظار و در حد نامطلوب می‌باشد. مهم‌ترین مانع گسترش سواد اطلاعاتی فقدان منابع مورد نیاز در مجموعه، مهم‌ترین امکانات به کار گرفته شده برای توسعه سواد اطلاعاتی پاسخگویی امکانات اینترنت به نیاز اطلاعاتی اعضا و ارائه بروشورهای آموزشی مهم‌ترین راهکار پیشنهادی می‌باشد. بین جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معناداری وجود ندارد، اختلاف میانگین بین سابقه عضویت و میزان سواد اطلاعاتی معنادار است. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج پژوهش کتابخانه‌های عمومی شهرستان نتوانسته‌اند تأثیر بسزایی بر افزایش سواد اطلاعاتی اعضا داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، کتابخانه عمومی، نیشابور (شهرستان)، اعضا کتابخانه.

۱. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا تهران، tajdaranmansour@yahoo.com

۲. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا تهران، mkamran@alzahra.ac.ir

۳. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا تهران، sabikeh63@gmail.com

Archive of SID

اکنون با ظهور جامعه اطلاعاتی، زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی جوامع متحول شده و هر روز با امکانات تازه‌ای از این حوزه روبرو می‌شویم، شرط بهره‌مندی از این امکانات، داشتن پیش‌نیازهایی نظیر دانش اطلاعاتی است که امروزه نقش پررنگی در جامعه اطلاعاتی بازی می‌کند. قدر مسلم تغییر فاکتورهای زندگی در دنیای جدید، تأثیر مستقیم بر زندگی فردی انسان‌ها گذاشته و به تغییر خود افراد منجر می‌شود. به بیان دیگر ضروری است افراد خود را با شرایط جدید جوامع منطبق کنند. پس چنین است که کسب سواد اطلاعاتی مهم است (Ford, 1995).

همه انواع کتابخانه‌ها، نقش فعالی در پرورش جامعه با سواد اطلاعاتی ایفا می‌کنند و بهترین گزینه برای نگهداری و در دسترس قرار دادن اطلاعات بدون توجه به محمل انتقال دهنده آن بوده‌اند. در این میان کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک مؤسسه خدمت‌مدار و به علت قابلیت حضور دائمی در سرتاسر زندگی افراد، نسبت به سایر انواع کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، در موقعیت عالی رهبری توسعه فرهنگی جامعه و مرجع معتبر دستیابی به اطلاعات و چگونگی بهره‌مندی از آن از طریق فراهم‌آوری و سازماندهی اطلاعات، آموزش و راهنمایی افراد قرار گرفته‌اند (Yari, 2011). تغییرات سریع فناوری در دهه ۱۹۸۰، فشارهایی را به کتابخانه‌های عمومی وارد کرد تا آموزش سواد اطلاعاتی را بیشتر و منسجم‌تر از گذشته ارائه کنند. اکنون بیش از گذشته، همه انواع کتابخانه‌ها مهارت‌های سواد اطلاعاتی را آموزش می‌دهند و می‌توانند به طور گسترده از تجربه‌های یکدیگر بهره‌گیرند. در دنیای متغیر کنونی، سواد اطلاعاتی در هر جنبه از زندگی مورد نیاز است نه تنها در مدارس و دانشگاه‌ها، بلکه همچنین در همه جامعه باید اعتبار زیادی برای آن قائل شد. یادگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی در هر سنی و در هر کتابخانه‌ای می‌تواند رخ دهد (Ziarnik, 2003).

کتابخانه‌های عمومی به عنوان کارگزاران آماده و در دسترس مردم، برای ارائه مهارت‌های اطلاعاتی انتقادی به جامعه گسترده‌تر مطرح شده‌اند. کتابخانه‌های عمومی یکی از انواع کتابخانه‌ها در پیوستار کتابخانه‌هایی هستند که با سواد اطلاعاتی و یادگیری مادام‌العمر مرتبط‌اند. این کتابخانه‌ها نقش مهمی نه تنها در ارائه پاسخ‌های آماده به افراد و دسترس پذیر ساختن منابع دارند بلکه همچنین فعالانه در فرایند ساختار دانش افراد به وسیله آموزش آنان با دیگر ذینفعان، همکاری می‌کنند (Zavaraghi, 2006). از طرفی کتابخانه‌های عمومی قادرند با گسترش سواد اطلاعاتی جامعه شرایطی را فراهم‌آورد که مردم آزادانه و بدون اتکا و وابستگی به منابع اطلاعاتی شفاهی و بی‌اعتبار، به کسب اطلاعات با کیفیت و مناسب پرداخته و موجبات هوشیاری جمعی و زمینه‌های جمعی و زمینه‌های دموکراسی و توسعه را فراهم‌نمایند (Nowrozi chalky, 2004).

پیشرفت و رشد هر جامعه‌ای ارتباط مستقیم با دانش و آگاهی و مهارت افراد آن جامعه دارد به دلیل اهمیت سواد اطلاعاتی، در بخش اول پژوهش حاضر ابتدا سواد اطلاعاتی شهروندان عضو کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی قرار می‌گیرد. از آنجا که تک‌تک افراد به دلیل مشکلات مختلف قادر نیستند خود به کسب این توانایی یعنی آموزش بپردازند، این وظیفه به نهاد‌هایی واگذار شده است که دانش و تجربه لازم برای آن را در اختیار دارند.

کتابخانه‌های عمومی یکی از نهادهایی است که می‌تواند در ارتقای فکری و فرهنگی آحاد جامعه نقش مؤثری ایفا نماید، این نهاد اجتماعی می‌تواند به منزله‌ی نهادی مؤثر برای گسترش تفکر و تأمل در جهت اصلاح اخلاق و ادب و فرهنگ جامعه فعالیت نماید. این امر مستلزم آن است که کتابخانه از یک نهاد منفعل و کنش‌پذیر، به نهادی فعال و کنشگر تبدیل شود و با انجام برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و بلند مدت، در جهت تحقق چشم‌انداز و برنامه‌های راهبردی خود قدم بردارد. در این مسیر بایسته است که کارکرد کتابخانه از مخزن و منبع دانش به اشاعه‌دهنده‌ی دانش تغییر یابد. نکته‌ی مهم در تغییر کارکرد کتابخانه به

اشاعه دهنده‌ی دانش این است که کتابخانه نسبت به اثر بخشی خود در ارتباط با جامعه‌ی استفاده کننده بی تفاوت نباشد، بلکه نقش هدایت گر به عهده گیرد (Institution public library in iran, 2010).

آموزش شهروندان و سوق دادن آن‌ها در جهت کسب سواد اطلاعاتی و پیشبرد سطح سواد اطلاعاتی جامعه شهروندی امری است که از راه برگزاری دوره‌های آموزشی سواد اطلاعاتی و استفاده از کتابداران با تجربه و آشنا به مهارت‌های سواد اطلاعاتی و توجه به موانع و امکانات نمود پیدا می‌کند. از آنجایی که کتابخانه‌های عمومی با توجه به اهداف و وظایف خود به تمامی اقشار جامعه در تمام طول زندگی خدمت می‌کنند از این رو، ارتقای سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از برنامه‌های اساسی کتابخانه‌های عمومی یاد می‌شود که دست‌یابی به این مهم نیازمند برنامه ریزی‌هایی از جانب نهاد کتابخانه‌های عمومی می‌باشد. لازمه این برنامه ریزی بررسی زیر ساخت‌ها، شناخت امکانات و موانع در کتابخانه‌های عمومی و بررسی نیازهای مراجعه کنندگان و آشنایی با برنامه‌هایی برای افزایش سطح سواد اطلاعاتی می‌باشد. در این راستا در بخش دوم، پژوهش حاضر بر آن است تا ببیند کتابخانه‌های عمومی تا چه اندازه توانسته اند بر افزایش سطح سواد اطلاعاتی شهروندان مؤثر واقع شوند و از طرفی با شناسایی نارسایی‌های احتمالی و نقاط قوت و بررسی عوامل تأثیر گذار در روند افزایش سطح سواد اطلاعاتی در جهت برنامه ریزی برای ارتقای سطح سواد شهروندان راهکارهایی را برای بهبود وضعیت حاضر پیشنهاد دهد.

موضوع سواد اطلاعاتی در تحقیقات بسیاری مورد توجه قرار گرفته است که نشانگر اهمیت این موضوع در جوامع علمی می‌باشد، این در حالی است که در رابطه با پژوهش حاضر در زمینه سواد اطلاعاتی و کتابخانه‌های عمومی پژوهش‌های بسیار کمی در داخل کشور انجام گرفته است و اکثر پژوهش‌ها در رابطه با بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی در محیط‌های دانشگاهی، آموزشگاهی، تخصصی و سواد اطلاعاتی کتابداران می‌باشد که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

پیش بین (Pishbin, 2007) در پایان‌نامه خود به بررسی نقش و جایگاه کتابخانه‌های آموزشگاهی در ارتقای سواد اطلاعاتی دانش آموزان پرداخت. وی در پژوهش خود نشان داد که بیش از نیمی از دانش آموزان با شیوه‌های بهره‌گیری از منابع کتابخانه آشنایی ندارند و منابع کتابخانه‌ای پاسخگوی نیاز اطلاعاتی دانش آموزان نیست این در حالی است که دانش آموزان خواستار حضور کتابدار متخصص در کتابخانه شدند. وی همچنین نشان داد که کتابخانه‌های آموزشگاهی تأثیری در ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی دانش آموزان نداشته است.

انگورج تقوی (Angoorj taghavi, 2010) در پژوهشی دیگر با عنوان " بررسی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور" به این نتیجه دست یافت که سطح سواد اطلاعاتی کتابداران متوسط بوده و در حد مطلوبی قرار ندارد ضمن اینکه نداشتن مهارت‌های کافی در استفاده از رایانه، نداشتن تسلط کافی به متون انگلیسی و عدم آشنایی با ابزارهای جستجو از مهم‌ترین موانع دستیابی به منابع اطلاعاتی بودند. افزلی (Afzali, 2009) در پایان‌نامه خود تحت عنوان "نقش و جایگاه کتابخانه‌های صدا و سیما در ارتقای سواد اطلاعاتی کاربران کتابخانه‌های صدا، مرکز تحقیقات، معاونت سیاسی، مرکز و دانشکده" به این نتیجه رسید که کمتر از نیمی از کاربران سواد اطلاعاتی بالایی دارند. نتایج حاکی از آن است که ۳۶/۹ درصد در حد " کم و خیلی کم" کتابخانه‌ها در کسب مهارت‌های بازبانی اطلاعات مؤثر می‌دانند. بیشتر کاربرانی که سواد اطلاعاتی بالایی دارند میزان تأثیر کتابخانه را در رفع نیازهای اطلاعاتی شان در حد "خیلی زیاد و زیاد" دانسته‌اند. یافته‌ها بیانگر آن است که مهمترین اولویت‌های آموزشی سواد اطلاعاتی کاربران آشنایی با منابع مرجع الکترونیکی و مهمترین موانع دستیابی به اطلاعات در کتابخانه نداشتن ارتباط با سایر مراکز علمی بوده است. همچنین کاربرانی که سواد اطلاعاتی بالایی دارند بیشتر از کتابخانه برای رفع نیاز اطلاعاتی شان استفاده می‌کنند.

انتظاریان، رهنما (Entezarian & Rahnema, 2009) در پژوهشی به نقش و جایگاه کتابخانه‌های عمومی در ترویج علم پرداختند آن‌ها دریافتند که با توجه به وجود فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، کتابخانه‌های عمومی به گستردگی اشتراک و تبادل اطلاعات علمی در میان افراد جامعه با دسترس پذیر کردن اطلاعات مناسب اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، علمی، فرهنگی و تاریخی موجب بالا رفتن سطح آگاهی عمومی و توسعه ارتباطات و همکاری افراد جامعه با یکدیگر می‌شوند. کتابخانه‌های عمومی زمینه مساعدی را برای چرخه علم ایجاد می‌کنند که این امر تأثیر بسزایی در ترویج علم دارد.

مهدیزاده (Mahdizadeh, 2010) در پایان نامه خود به بررسی "سواد اطلاعاتی مراجعان کتابخانه‌های عمومی استان مازندران و نقش این کتابخانه‌ها در توسعه این مهم" پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد که اختلاف معنی‌داری با توجه به جنسیت، سن، تحصیلات و رشته تحصیلی در خصوص توسعه سواد اطلاعاتی وجود ندارد. همچنین بین دیدگاه مراجعان در خصوص توسعه سواد اطلاعاتی با توجه به مدت عضویت اختلاف معنی‌داری وجود دارد. اولویت بندی روش‌های دسترسی مراجعان به اطلاعات، دستیابی از طریق مراجعه حضوری به کتابخانه بالاترین سطح، اولویت بندی میزان استفاده مراجعان از کتابخانه عمومی و منابع اطلاعاتی، یافتن جدیدترین و تازه‌ترین اطلاعات از کتابخانه، اولویت بندی میزان مهارت سواد اطلاعاتی مراجعان به کتابخانه عمومی، مهارت استفاده از اینترنت و شبکه جهانی وب، اولویت بندی بکارگیری امکانات موجود برای توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی استان، برآورده شدن نیازهای اطلاعاتی مراجعان از طریق شبکه جهانی وب، اولویت آموزشی سواد اطلاعاتی مراجعان، افزایش منابع الکترونیکی و اولویت بندی موانع گسترش سواد اطلاعاتی، کمبود منابع الکترونیکی در بالاترین سطح قرار دارد. نتایج نشان داد کتابخانه‌های عمومی استان نتوانسته‌اند بر گسترش سواد اطلاعاتی مراجعان تأثیر بسزایی داشته باشند.

پژوهش درزی خلردی، ص و درزی خلردی، م (Darzi khalradi, m & Darzi khalradi, s, 2011) نشان داد که تقریباً نیمی از مراجعه‌کنندگان کتابخانه‌های عمومی در حد متوسط به جستجو در نرم افزار کتابخانه‌های آشنایی دارند در حالی که کمتر از نیمی از مراجعه‌کنندگان در حد کم به نمایه‌نشریات و استراتژی‌های جستجو آشنایی دارند. کمتر از نیمی از مراجعه‌کنندگان به کتابخانه‌های عمومی آموزش‌های ارائه شده در خصوص استفاده از کتابخانه را کم و نیز امکانات آموزشی و رایانه را در حد متوسط می‌دانسته‌اند.

هارت (Hart, 2006) در پژوهشی با عنوان "ارزیابی آمادگی کتابخانه‌های عمومی در یک استان از آفریقای جنوبی برای مسئولیت آموزش سواد اطلاعاتی" این آمادگی را مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیق نشان داد طراحی برنامه‌های مؤثر در کتابخانه‌های عمومی در آموزش خواندن و نوشتن اطلاعات می‌تواند کتابخانه را برای پذیرش این مسئولیت یاری رساند، همچنین مشارکت کتابخانه‌های عمومی با سایر ذینفعان مانند مدارس و دانشگاه‌ها، برای ایجاد سواد اطلاعاتی و ارائه آموزش می‌تواند مؤثر واقع شود. جولین و هافمن (Julien & Haftman, 2008) در مقاله‌ای تحت عنوان "آموزش سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی کانادا" به بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی کانادا در پیشرفت مهارت‌های سواد اطلاعاتی عمومی، بررسی تمرین‌های آموزش سواد اطلاعاتی و بررسی ابعاد و تجربیات سواد اطلاعاتی افرادی که از کتابخانه‌های عمومی برای دسترسی به اینترنت استفاده می‌کنند، پرداخت. نتایج نشان داد که مراجعان با قطعیت بر روی استفاده از اینترنت تأکید داشتند همچنین کارکنان کتابخانه نشان دادند که مهارت‌های سواد اطلاعاتی مراجعان در سطح بسیار پایینی قرار دارد.

جولین (Julien, 2009) در پژوهشی با عنوان "بررسی برنامه‌های سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی کانادا" به بررسی پرداخت. این پژوهش با این هدف که کتابخانه‌های عمومی تا چه اندازه توانسته‌اند در راستای توسعه سواد اطلاعاتی انتظارات کسانی که در کانادا زندگی می‌کنند، را برآورده سازند، انجام گرفت. نتایج نشان داد بیشتر مراجعان از عملکرد کتابخانه‌های عمومی

برای توسعه سواد اطلاعاتی رضایت کامل دارند، به عبارتی دیگر کتابخانه های عمومی در پیاده سازی برنامه های سواد اطلاعاتی و آموزش فناوری اطلاعات و ارتباطات موفق بوده اند. نیلسن و بولوند (Nielsen & Borlund, 2011) به بررسی نقش کتابخانه های عمومی در یادگیری، آموزش کاربر، سواد اطلاعاتی و قابلیت های اطلاعاتی کتابداران در مقاله ای تحت عنوان "سواد اطلاعاتی، یادگیری و کتابخانه های عمومی: بررسی روی دانش آموزان دبیرستانی دانمارک" پرداخته اند. این بررسی نشان داد که دانش آموزان دبیرستانی کتابخانه های عمومی را مکان مهمی برای یادگیری و کتابداران عمومی را در کمک برای پیشرفت نیاز اطلاعاتی شان، شناسایی منابع و حمایت از دانش آموزان در فرایند جستجوی اطلاعات لایق و بسیار خوب دیدند. در این بررسی مشخص شد که دانش آموزان دبیرستانی از مهارت های ضروری نسبتاً خوب و مهارت های در حال توسعه نیاز اطلاعاتی ضعیفی برخوردارند. این بررسی نشان داد که مفاهیم سواد اطلاعاتی و یادگیری مادام العمر توسط کاربران خیلی خوب درک نمی شود. پژوهش هورنگ جی (Horng-ji, 2011)، نشان داد که کتابخانه های عمومی با فراهم آوری دسترسی رایانه ای و اینترنت رایگان و ارائه دوره های آموزشی جهت بهبود توانایی های سواد اطلاعاتی مردم قابلیت محدود کنندگی شکاف دیجیتالی را دارد.

با مرور پیشینه ها می توان چنین استنباط کرد که سواد اطلاعاتی به عنوان یک ضرورت در جامعه اطلاعاتی مطرح است در حالی که سواد اطلاعاتی مراجعان به کتابخانه های عمومی در سطح پایینی قرار دارد و با وجود اینکه کتابخانه های عمومی رکن مهمی در یادگیری هستند، نتوانسته اند تأثیر بسزایی در توسعه سواد اطلاعاتی مراجعان داشته باشند. از این رو سنجش سواد اطلاعاتی اعضا و بررسی نقش کتابخانه های عمومی تصویری از داشته ها و نیازهای اعضا را در اختیار کتابداران و برنامه ریزان آموزش سواد اطلاعاتی در کتابخانه های عمومی قرار می دهد. از این رو اقدام به بررسی سواد اطلاعاتی و نقش کتابخانه های عمومی در هر مرحله یک ضرورت است تا بتوان بر مبنای یافته های حاصل از آن به تغییر و اصلاح برنامه ها پرداخت و در جهت رشد و ارتقا سواد اطلاعاتی شهروندان گام مؤثری برداشت.

هدف اصلی پژوهش حاضر " بررسی نقش کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور در افزایش سطح سواد اطلاعاتی شهروندان عضو کتابخانه و ارائه راهکاری جهت ارتقا سواد اطلاعاتی آنان" می باشد.

در راستای تحقق این هدف کلی می توان اهداف پژوهش را این گونه بیان کرد:

- بررسی وضعیت معیارهای سواد اطلاعاتی اعضا کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور؛
 - بررسی تأثیر کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور بر افزایش میزان سواد اطلاعاتی اعضا از دیدگاه آنان.
- اهداف فرعی پژوهش:

- بررسی امکانات کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور در توسعه سواد اطلاعاتی؛
- بررسی موانع دستیابی به اطلاعات و گسترش سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا؛
- بررسی مهم ترین راهکارهای ارتقاء سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا.

پرسش های اصلی پژوهش

۱. وضعیت سواد اطلاعاتی اعضا کتابخانه های عمومی شهر نیشابور در چه حد است؟

۲. از دیدگاه اعضا تأثیر کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور بر افزایش مهارت های سواد اطلاعاتی در چه حد است؟

پرسش‌های فرعی پژوهش

Archive of SID

۱. مهم‌ترین امکانات و روش‌های به کار گرفته شده برای توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی شهرستان از نظر

اعضا چیست؟

۲. مهم‌ترین موانع دستیابی به اطلاعات و گسترش سواد اطلاعاتی از نظر اعضا چیست؟

۳. مهم‌ترین راهکارهای ارتقا سواد اطلاعاتی از نظر اعضا چیست؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. میان جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معنی‌داری وجود دارد.

۲. میان سابقه عضویت و سواد اطلاعاتی اختلاف معنی‌داری وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی است و داده‌ها از طریق پرسشنامه جمع‌آوری گردید. جامعه آماری مورد بررسی در پژوهش حاضر اعضا کتابخانه‌های عمومی شهر نیشابور می‌باشد که بر طبق آمار اداره کتابخانه‌های عمومی شهرستان نیشابور تا شهریور سال ۱۳۹۰ جمعیتی بالغ بر ۹۸۷۰ نفر را شامل می‌شود که بر اساس جدول کرجسی مورگان (Dayani, 2003) نمونه‌ای شامل ۳۷۰ نفر تعیین شد. پس از تعیین حجم نمونه، بر اساس نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای حجم نمونه در هر طبقه و سپس در هر کتابخانه محاسبه می‌شود.

حجم نمونه‌ی مورد نظر \times (حجم کل جامعه \div حجم جامعه‌ی طبقه‌ی مورد نظر) = حجم نمونه هر طبقه

Archive of SID

جدول ۱: حجم نمونه در هر کتابخانه

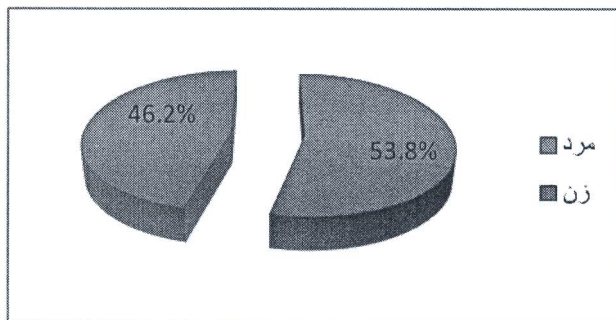
ردیف	نام کتابخانه	فراوانی	سهمیه هر طبقه
۱	شهید باتر	۶۶۸	۲۵
۲	شریعتی	۴۵۰۸	۱۶۹
۳	نظیری	۵۲۰	۲۰
۴	وکیلی	۱۱۵۴	۴۳
۵	غدیر	۲۱۶۱	۸۱
۶	امام رضا	۲۵۴	۱۰
۷	پرفسور صادقی	۲۵۴	۱۰
۸	باقر العلوم	۳۳۳	۱۲
	جمع کل		۳۷۰

به منظور روایی پرسشنامه از نظرات اساتید راهنما و مشاور و برخی اساتید کتابداری در مورد مربوط بودن سؤالات و اینکه آیا این سؤالات برای پرسش های تحقیق مناسب است نظر خواهی شد و اصلاحات مورد نظر در پرسشنامه اعمال شد و به منظور پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد، به دست آمدن آلفای ۰/۸۵ حاکی از اعتبار مناسب پرسشنامه می باشد. تعداد ۳۷۰ پرسشنامه بین جامعه آماری توزیع شد که ۳۴۰ پرسشنامه (معادل ۹۱/۸۹) تکمیل و عودت داده شد که یافته های پژوهش حاضر مبتنی بر تجزیه و تحلیل داده های استخراج شده از این پرسشنامه هاست.

بعد از جمع آوری پرسشنامه ها سؤالات کد بندی و داده ها وارد نرم افزار آماری spss نسخه ۱۶ گردید و خروجی های لازم استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل داده ها از آمار توصیفی نظیر تهیه جداول فراوانی، محاسبه شاخص مرکزی میانگین استفاده شد. همچنین برای تحلیل برخی داده ها از آمار استنباطی آزمون فریدمن^۲ و برای رد یا تأیید فرضیه ها از آزمون t دو نمونه مستقل و آزمون آنالیز واریانس^۳ استفاده شد.

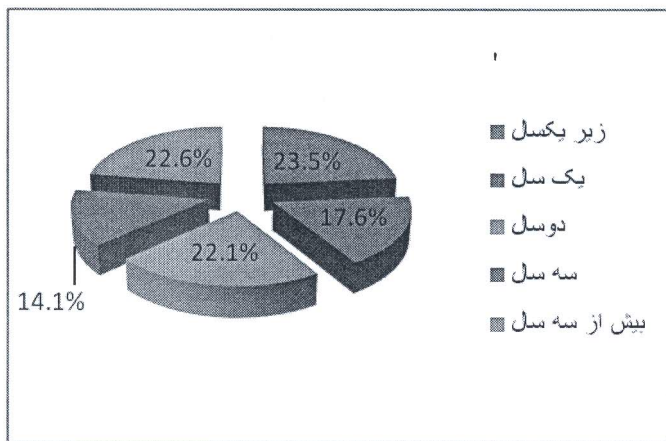
ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

در این قسمت ویژگی‌های کلی نمونه آماری بر اساس جنسیت و سابقه عضویت در نمودارهای جداگانه آورده شده است.

نمودار ۱: توزیع فراوانی پاسخ دهندگان بر اساس جنسیت

همانگونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود اکثریت شرکت کنندگان مورد پژوهش را مردان با $53/8\%$ تشکیل می‌دهد.

نمودار ۲: توزیع فراوانی بر اساس سابقه عضویت

همانطور که در نمودار ۲ مشاهده می‌شود بیشترین افراد نمونه مورد پژوهش با $23/5\%$ درصد دارای سابقه عضویت زیر یکسال می‌باشد.

پاسخ به پرسش‌های اساسی پژوهش

در پاسخ به پرسش اول اصلی پژوهش، سواد اطلاعاتی اعضا کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی قرار گرفته است. در این جدول و جدول‌های مشابه دیگر میانگین مورد انتظار ۳ در نظر گرفته شده است که نشان دهنده سطح متوسط می‌باشد در حالی که اگر میانگین بالای ۳ باشد مهارت در حد مطلوب و اگر زیر ۳ باشد در حد نامطلوب است.

جدول ۱: وضعیت سواد اطلاعاتی اعضا کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور

میزان	شاخص آماری	فراوانی	درصد فراوانی	میانگین	انحراف معیار
بسیار زیاد	۱	۰/۳		۲/۹۵	۰/۵۸۳
زیاد	۴۶	۱۳/۵			
متوسط	۲۲۷	۶۶/۸			
کم	۶۶	۱۹/۴			
بسیار کم	۰	۰			

با توجه به جدول ۱ از آنجایی که میانگین سواد اطلاعاتی اعضای کتابخانه های عمومی ۲/۹۵ می باشد بدین معنی است که سواد اطلاعاتی اعضا پایین تر از میانگین مورد انتظار ۳ و حد متوسط بوده و نشان دهنده این است که وضعیت سواد اطلاعاتی اعضا در سطح نامطلوبی قرار دارد.

پرسش دوم اصلی پژوهش به بررسی تأثیر کتابخانه های عمومی بر افزایش سواد اطلاعاتی اعضا از دیدگاه آنان می پردازد.

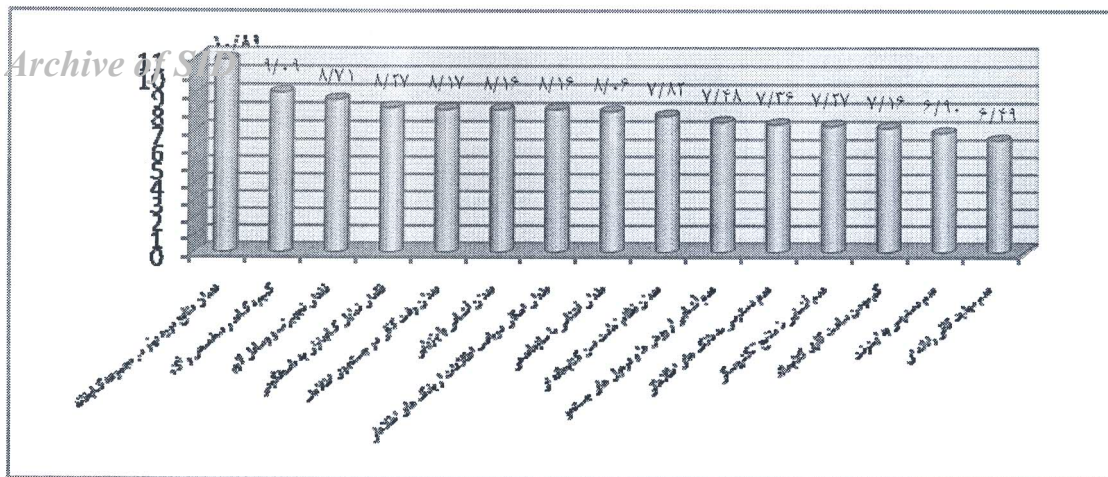
جدول ۲: تأثیر کتابخانه های عمومی بر افزایش مهارت های سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا

میزان	شاخص های آماری	فراوانی	درصد فراوانی	میانگین	انحراف معیار
بسیار زیاد	۵	۱/۵		۲/۹۲	۰/۶۷۸
زیاد	۷۳۴	۲۱/۵			
متوسط	۲۰۹	۶۱/۵			
کم	۴۹	۱۴/۴			
بسیار کم	۴	۱/۲			

بر اساس جدول ۲، میانگین ۲/۹۲ نشان دهنده این است که تأثیر کتابخانه های عمومی پایین تر از میانگین مورد انتظار ۳ بوده و در سطحی نامطلوب قرار دارد و کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور نتوانسته اند تأثیر بسزایی در افزایش سطح سواد اطلاعاتی اعضا داشته باشند.

پاسخ به پرسش های فرعی پژوهش

اولین پرسش فرعی به مهم ترین موانع دست یابی به اطلاعات و گسترش سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا می پردازد.

نمودار ۳ مهم ترین موانع دست یابی به اطلاعات و گسترش سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا

با استفاده از آزمون فریدمن در نمودار ۳، "فقدان منابع مورد نیاز در مجموعه کتابخانه و " کمبود کتابدار متخصص و آگاه" و "فقدان تجهیزات و وسایل لازم" به ترتیب مهمترین موانع دستیابی اعضا به اطلاعات می باشد. دومین پرسش فرعی به بررسی مهم ترین امکانات و روش های به کار گرفته شده برای توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور از نظر اعضا می پردازد.

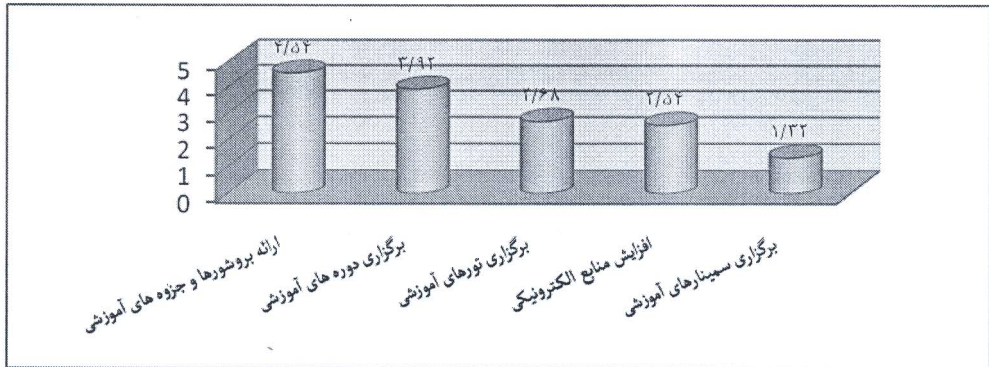
اولویت	میانگین رتبه	انحراف معیار امتیازات	میانگین امتیازات	فراوانی	شاخص آماری	مؤلفه ها
۱	۸/۷۱	۱/۰۲	۴/۰۴	۳۴۰		امکانات اینترنت
۲	۷/۱۳	۰/۸۵۶	۳/۱۴	۳۴۰		منابع چاپی کتابخانه
۳	۶/۵۷	۱/۱۶	۳/۰۱	۳۴۰		امکانات دیسک های فشرده
۴	۶/۵۷	۰/۹۹	۲/۹۹	۳۴۰		امکانات بانک های اطلاعاتی
۵	۶/۰۲	۱/۲۲	۲/۷۶	۳۴۰		امکانات وب سایت کتابخانه
۶	۴/۴۹	۱/۴۴	۲/۱۶	۳۴۰		دوره های آشنایی با شیوه های جستجو در اینترنت
۷	۴/۲۵	۱/۰۲	۲	۳۴۰		دوره های آشنایی با منابع مرجع الکترونیکی
۸	۴/۰۱	۱/۰۱	۱/۹۹	۳۴۰		دوره های آشنایی با منابع مرجع چاپی
۹	۳/۸۳	۱/۰۳	۱/۹۲	۳۴۰		تورهای آشنایی با کتابخانه
۱۰	۳/۴۲	۱/۰۰۸	۱/۷۵	۳۴۰		دوره های آشنایی با بانک ها و پایگاه های اطلاعاتی

جدول ۳: مهم ترین امکانات و روش های به کار گرفته شده برای توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور از دیدگاه اعضا

با توجه به جدول ۳ امکانات اینترنت ، منابع چاپی کتابخانه، امکانات دیسک های فشرده از مهم ترین امکانات و روش های بکار گرفته شده توسط کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور در افزایش سواد اطلاعاتی اعضا می باشد. در صورتی که برگزاری

دوره های مختلف در رده های پایین تری قرار گرفته است و از این رو می توان یکی از علت های پایین بودن سطح سواد اطلاعاتی اعضا را کمبود دوره های آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی در سطح شهرستان دانست.

در پاسخ به سوّمین پرسش فرعی مهم ترین راهکار های ارتقاء سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا مورد بررسی قرار می گیرد.

نمودار ۴: نتایج مربوط به آزمون فریدمن مهم ترین راهکارهای ارتقا سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا

بر اساس نمودار ۴، ارائه بروشورها و جزوه های آموزشی و برگزاری دوره ها و تورهای آموزشی مهم ترین راهکار برای ارتقای سطح سواد اطلاعاتی می باشد. تحلیل فرضیه های پژوهش

فرضیه ۱: میان جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معنادار وجود دارد.

فرض اولیه آزمون های پارامتری نرمال بودن جامعه است. از آنجا که طبق قضیه حد مرکزی وقتی $n \rightarrow \infty$ هر توزیعی به توزیع نرمال میل می کند. در بررسی این فرض پژوهش با توجه به $n = 370$ از آزمون های پارامتری استفاده می کنیم که برای آزمون فرضیه فوق از آزمون t دونمونه ای مستقل استفاده شد.

میان جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معناداری وجود ندارد
 $H_0 = \mu_i = \mu_j$

میان جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معناداری وجود دارد
 $H_1 = \mu_i \neq \mu_j$

جدول ۴: آزمون t برای آزمون فرضیه مربوط به جنسیت اعضا

مؤلفه ها	شاخص های آماری	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری
زن	157	3/02	0/531	-0/968	338	0/334	
مرد	183	3/08	0/537				

بر اساس جدول ۴ با توجه به بزرگتر بودن سطح معناداری 0/334 از 0/05 (p) و همچنین با مقایسه t^* بدست آمده از آزمون فوق با جدول t استاندارد مشخص شد که با توجه به کوچکتر بودن t^* فرض H_0 برابری میانگین های جوامع تأیید می شود.

$$t^* = 0.05, df = 338 = 1/960$$

بنابراین اختلاف معنی داری بین میانگین سواد اطلاعاتی در جامعه زنان و مردان وجود ندارد، در نتیجه فرض فوق رد می گردد، در نتیجه بین جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی در سطح اطمینان ۹۵ درصد اختلاف معنادار وجود نداشته و فرض فوق رد می گردد.

فرضیه ۲: میان سابقه عضویت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معنادار وجود دارد.

برای آزمون فرض فوق از آزمون آنالیز واریانس (Anova) استفاده شد. جزئیات آزمون فوق به صورت جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۵: آزمون آنالیز واریانس برای آزمون فرضیه مربوط به میزان مراجعه به کتابخانه

مؤلفه ها	شاخص های آماری	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
بین گروه ها		۴/۶۹۲	۴	۱/۱۷۳	۴/۲۶۱	۰/۰۰۲
درون گروه ها (خطا)		۹۲/۲۲۰	۳۳۵	۰/۲۷۵		
جمع کل		۹۶/۹۱۲	۳۳۹			

با توجه به کوچکتر بودن سطح معناداری (۰/۰۰۲) از $p \leq 0.05$ و با توجه به بزرگتر بودن F از F^* بدست آمده از جدول توزیع F فرض H_0 مبنی بر مساوی بودن میانگین گروه های گوناگون رد و فرض H_1 که نشان دهنده تفاوت حداقل میانگین گروه های گوناگون است تأیید می شود.

$$F_{جدول} = 2/371 \leq F^* = 4/261 \text{ و } p \leq 0.05$$

در نتیجه فرض "وجود اختلاف معنا دار بین میزان مراجعه به کتابخانه و میزان سواد اطلاعاتی" تأیید می گردد.

بحث و نتیجه گیری

بدیهی است که تحقیقات در حوزه های مختلف علمی به تناسب شرایط زمانی و مکانی و جامعه مورد پژوهش ممکن است نتایج متفاوتی داشته باشد. با این توصیف پژوهشگر در این جا قصد دارد به بررسی و مقایسه نتایج حاصل از این پژوهش و مرتبط ترین پژوهش هایی که قبلا در این زمینه انجام شده پرداخته و نقاط اشتراک و اختلاف این یافته ها را به شرح ذیل بیان کند:

- وضعیت سواد اطلاعاتی اعضای کتابخانه های عمومی شهرستان نیشابور پایین تر از میانگین مورد انتظار (۳) می باشد. شاید بتوان یکی از علل پایین بودن سطح سواد اطلاعاتی اعضا را عدم آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی در سطح شهرستان دانست.

در بررسی و مقایسه با تحقیقات پیشین، یافته ها در این قسمت با یافته های جولین و هافمن (Julien, Haftman, 2008) همسو است. آنان دریافتند سواد اطلاعاتی مراجعان به کتابخانه های عمومی در سطح پایینی قرار دارد.

- کتابخانه های عمومی تنها توانسته اند پایین تر از میانگین مورد انتظار در افزایش مهارت های سواد اطلاعاتی اعضا تأثیر گذار باشند.

نتایج این بخش با یافته های مهدیزاده (Mahdizadeh, 2010)، افضلی (Afzali, 2009) همسوست. مهدیزاده در پژوهش خود بیان می دارد که کتابخانه های عمومی نتوانسته اند تأثیر بسزایی بر افزایش سواد اطلاعاتی مراجعان داشته باشند ضمن اینکه

افزایش یافته است. یکی از علل ارائه این راهکار به عنوان مهم ترین راهکار ارتقا سواد اطلاعاتی مشغله کاری و شخصی افراد است که امکان حضور در کلاس ها و دوره های آموزشی و سمینارها را از آن ها سلب کرده و بنا به اظهارات اعضا ارائه بروشورها و جزوه ها بیشتر از سایر موارد باعث بالا بردن مهارت های سواد اطلاعاتی آنان می شود.

با توجه به یافته های پژوهش مشخص گردید میان جنسیت و میزان سواد اطلاعاتی اختلاف معنی داری وجود ندارد. نتایج این قسمت با یافته های مهدیزاده (Mahdizadeh, 2010) همسو است. از طرفی میان سابقه عضویت و میزان سواد اطلاعاتی تفاوت معناداری وجود دارد نتایج در این قسمت نیز با یافته های افضلی (Afzali, 2009) همخوانی دارد.

در رابطه با وجود اختلاف معنادار میان سابقه عضویت و میزان سواد اطلاعاتی یافته های پژوهش حاکی از وجود اختلاف معنادار بین این دو مؤلفه می باشد. یافته های پژوهش نیز در این قسمت با مهدیزاده (Mahdizadeh, 2010) وافضلی (Afzali, 2009) همخوانی دارد.

مهم ترین موانع دستیابی به اطلاعات و گسترش سواد اطلاعاتی فقدان منابع مورد نیاز در مجموعه کتابخانه، مهم ترین مانع و عدم مهارت کافی رایانه ای کم اهمیت ترین مانع در دستیابی به اطلاعات از دیدگاه اعضا است. یافته های پژوهش نیز در این قسمت با یافته های مهدیزاده (Mahdizadeh, 2010)، پیش بین (Pishbin, 2007) همسو است، در حالی که نتایج با یافته های افضلی (Afzali, 2009) مغایرت دارد. افضلی مهم ترین مانع را در دستیابی به اطلاعات نداشتن ارتباط با سایر مراکز علمی می داند.

مهم ترین راهکار های سواد اطلاعاتی یافته های پژوهش حاکی از آن است که مهم ترین راهکار ارتقاء سواد اطلاعاتی از دیدگاه اعضا ارائه بروشورها و جزوه های آموزشی است. یکی از علل ارائه این راهکار به عنوان مهم ترین راهکار ارتقا سواد اطلاعاتی مشغله کاری و شخصی افراد است که امکان حضور در کلاس ها و دوره های آموزشی و سمینارها را از آن ها سلب کرده و بنا به اظهارات اعضا ارائه بروشورها و جزوه ها بیشتر از سایر موارد باعث بالا بردن مهارت های سواد اطلاعاتی آنان می شود.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می گردد:

- برگزاری کلاس های آموزشی مهارت های سواد اطلاعاتی برای اعضا و ارائه بروشورها و جزوه های آموزشی به اعضا؛
- برگزاری کلاس های آموزشی و همایش های ماهانه مهارت های سواد اطلاعاتی برای ارتقای سطح سواد اطلاعاتی کتابداران؛
- غنی کردن منابع و روزآمد سازی منابع کتابخانه های عمومی در جهت نیازهای مراجعان؛

Archive of SID

- افزایش دسترسی به اینترنت و منابع الکترونیکی در کتابخانه و سهولت استفاده از این منابع برای اعضا؛

- ارتقای سطح کیفی وب سایت کتابخانه های عمومی و اشتراک پایگاه های اطلاعاتی در حوزه های مختلف علمی؛

- برقراری ارتباط تنگاتنگ با مدارس و مؤسسات آموزشی؛

- تلاش برای شناسایی نقش کتابخانه های عمومی و نشان دادن فعالیت های کتابخانه و قابلیت ها به اعضا؛

- بررسی امکانات کتابخانه و نیازهای مراجعان به صورت ادواری و هماهنگ سازی امکانات کتابخانه با نیازهای مراجعان؛

- قرار دادن تابلوهای آموزشی و نصب این تابلو ها در کتابخانه های عمومی ، مدارس و سطح شهر؛

- بررسی سطح سواد اطلاعاتی اعضا، کتابداران و امکانات کتابخانه در مقاطع زمانی گوناگون و برنامه ریزی برای ارتقای

سطح سواد اطلاعاتی افراد با توجه به نتیجه به دست آمده از بررسی ها؛

- برای موفقیت در دستیابی به سواد اطلاعاتی و ارتقای سطح سواد افراد به برنامه ها و سیاست های مدون مطلوبی در باب

آموزش نیاز است ، نهاد کتابخانه های عمومی باید برنامه ریزی هایی را در این راستا و برای رسیدن به اهداف مورد نظر انجام دهد

و این برنامه ها با نظارت کامل در تمامی کتابخانه های تحت پوشش نهاد به اجرا در آید.

- Afzali T. (2009). *Role of Libraries in promoting information literacy users audio library, research center, department of political, center & school*. Master's Thesis, Islamic Azad University North Tehran Branch, school of Humanities. Tehran. [In Persian].
- Angooraj Taghavi, M(2010). *A Survey on Librarian's information literacy rate in public libraries of Tehran, affiliated to the board of Iranian public libraries*. Master's Thesis, Islamic Azad University North Tehran Branch, school of Humanities. [In Persian].
- Darzi S.; Darzi F. (2011). Evaluation of information literacy users public library in Sari city. Meeting user's information literacy training in Tehran, 17-18 may. Tehran: Alzahra university. [In Persian].
- Dayani M. (2003). *Bottlenecks research in the social science*. Mashhad: computer library. [In Persian].
- Entezarian N.; Rahnama S. (2009). The role of public libraries in promoting science. scientific communication, *Montly Journal of Irandoc*; 12(2), 0-0. I[n Persian].
- Ford B. (1995). *Information literacy as a barrier*. Horri, A, Selected papers IFIA 94. Tehran: National library of Iran. [In Persian].
- Hart G. (2006). The information literacy education readiness of public libraries in Mpumalanga Province. *(South Africa) Libri*, 56(1), p48.
- Horng- ji, Lia(2011). Information Literacy training in public libraries: a case from Canada. *education technology & society*, 14(2), p 81-88.
- Institution public library in Iran (2010). Component of the landscape of public libraries in Iran aim's for 1404. Tehran: Institution public library in Iran. [In Persian].
- Julien A. (2009). The information literacy needs and wants in the public library Canada. *library & Information Science Research*, 53(3) 204, p261-274.
- Julien H. ;Hoftman,C. (2008). information literacy training in canada's public libraries. *library quarterly*, 78(1), 19-41.
- Mahdizadeh H. (2010). *Information literacy of user's public libraries in province Mazandaran & role of this libraries in the development of this important*. Master's Thesis, Islamic Azad University North Tehran Branch, school of Humanities. [In Persian].
- Nielsen B.G.; Borlund P.(2011). Information literacy, learning and the public library: A study of Danish high school student. *Journal of librarianship and information science*, 43(2), 106-119.
- Nowrozi chalky, AR (2004). *Information literacy policy in information society*. Fatahi, R; Dayani, MH, *Meeting consumer education and development of information literacy in libraries, information centers and museums*. Mashhad: The library, Museum & Documentation center of Astan Quds Razavi, 21-42. [In Persian].
- Parirokh M. (2007). *Information literacy education: concepts, methods & applications*. Tehran: ketabdar publisher. [In Persian].
- Pishbin M. (2007). *A Survey on school libraries role & position in promoting information literacy of pre- university students in Tehran education district 3*. Master's Thesis, Islamic Azad University North Tehran Branch, school of Humanities. [In Persian].
- Razavi Asl M. (2010). Information literacy: new challenges Millennium Libraries. Available: <http://qompl.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=Paper&CategoryID=cc7d004b-12ba-44b7-98b8-7b9dfbc96f2e&WebPartID=a71f8fe5-5943-479f-abb4-161fdc53c226&ID=0050c2f1-2830-4e01-bf43-96616eda035b> (access in 2011/5/8). [In Persian].

Archive of SID

- Yari SH. (2011). *Impact of public libraries to increase citizen's information literacy*. Ghafari, S, First Conference library & information focused on the role of information literacy in production science & wealth in Pnu Qom, 98-115. [In Persian].
- Zavaregi R. (2006). The future of public libraries. *Faslname*, 17(3), 149-160. [In Persian].
- Ziarnik Natalie R. (2003). *School & public libraries: developing the natural alliance*, Chicago: American library association.